

New agri-reforms: Dairy is the farm sector's growth engine

November 24, 2020 6:00 AM

Central schemes have contributed in improving the productivity of milch animals. However, the sustainability of our dairy sector largely depends on bringing about efficiencies across the dairy value chain.

With annual growth of about 5.6% during the last eight years, in real terms, milk group also outpaced the agricultural and allied sectors, which grew at about 3.3% during the same period.

By Dilip Rath

The dairy sector has been a growth propeller for the agricultural and allied sectors, and has significantly contributed towards creation of rural wealth. Its contribution to the agricultural and allied sectors in terms of value of output has increased from 17% in 2013-14 to 21% in 2018-19, and the value of output of milk group is even higher than the combined value of output of paddy, wheat and sugarcane.

With annual growth of about 5.6% during the last eight years, in real terms, milk group also outpaced the agricultural and allied sectors, which grew at about 3.3% during the same period. At a time when the share of food in total expenditure has been declining over the years, the share of milk in the food basket has been increasing both in rural and urban areas. While the contribution of milk in the agricultural and allied sectors was 18.54% in the 2011-12 to 2018-19 period, its contribution in terms of incremental value of output of the agricultural and allied sectors has been 31.39%—this demonstrates that the dairy sector has been playing the role of growth engine in the farm sector. In fact, the contribution of dairy to the total income of rural communities, particularly for the landless and small and marginal farmers, has been steadily increasing over the years.

The dairy sector has also been a tool of inclusive socio-economic development in our country, as the milch-animal holding is far more equitable than landholding—while small and marginal farmers own only 45% of farmland, they own about 75% of bovines. In fact, if the current trend of increasing the share of dairy in the agricultural and allied sectors continues, agricultural growth in our country will become more inclusive than it has earlier been.

However, the agricultural sector as a whole, and the livestock and dairy sector in particular, is currently facing one of its biggest challenges due to Covid-19. The pandemic and the consequent lockdown affected the dairy sector, both in terms of milk procurement and sales, due to disruptions in the milk supply chain.

The most impacted segment within the dairy sector had been the unorganised private players, as both their milk procurement and sales significantly declined during the lockdown. Producer-centric organisations such as dairy cooperatives maintained their operations despite challenges in transportation, shortage of labour, market disruptions, and virtual closure of hotels, restaurants and catering. Despite the challenges faced by dairy cooperatives in maintaining and running the supply chain, during the first fortnight of the lockdown the sale of milk dropped by about 17%, while milk procurement got reduced by only 4.7%.

This surplus milk led to accumulation of commodities such as milk powder and fat, which resulted in liquidity crunch in the dairy industry. The interest subvention on working capital loans scheme of the central government for dairy cooperatives, implemented by the National Dairy Development Board (NDDB), helped in ameliorating the liquidity crisis to some extent. However, given the fact that the domestic market is yet to fully recover to the pre-lockdown level, to ensure milk business sustainability the commodities have to be exported in the next few weeks. In this context, the recent announcement of the government of Gujarat to provide financial assistance of Rs 150 crore to the Gujarat Cooperative Milk Marketing Federation for export of milk powder is a welcome move, as Gujarat has the largest share of commodity stocks.

Central sector schemes such as the National Dairy Plan Phase I and the Rashtriya Gokul Mission have undoubtedly contributed in improving the productivity of our milch animals through scientific animal breeding, health and nutrition. However, the sustainability of our dairy sector—currently growing at more than 6% per annum—would largely depend on bringing about efficiencies across the dairy value chain. This would require renewed thrust on expansion and upgrading of processing capacity, reduction in cost of milk production, and enhancing the share of the organised sector in dairying.

Covid-19 has led to increased consumer awareness about safe, healthy, nutritious and immunity-boosting foods that are hygienically processed and packed. The dairy

industry during Covid-19 has the unique opportunity to leverage this change in consumer preferences by using innovative marketing strategies and introducing a range of immunity-boosting dairy products.

Covid-19, in fact, has offered the dairy industry the opportunity to undertake structural reforms to bring about efficiencies, profitability and sustainability across the dairy value chain and introduce innovations. For inclusive and sustainable growth of this sector, we will have to focus on dairy underdeveloped regions of our country by creating and strengthening producer-centric institutions.

The NDDDB, given its extensive reach to dairy farmers through the dairy cooperative network, has been playing a major role in providing milk producers with the necessary advisories and guidelines to tide over the current challenging times. The NDDDB is also regularly organising a series of interactive webinars, called the NDDDB Samvad, linking all stakeholders, including dairy farmers and cooperatives, to create awareness and share information and knowledge on new innovations/technologies. In addition, the NDDDB has been supporting the central government through the implementation of the Information Network for Animal Productivity & Health (INAPH), which has turned into a national database for all breeding and health-related services (Pashu Aadhaar). The National Animal Disease Control Programme (NADCP) and the Nationwide Artificial Insemination Programme (NAIP) are being implemented under this network. The e-Gopala app, recently launched by the Prime Minister, has provided a single-window, one-stop solution platform to dairy farmers for getting advisories on animal breeding, health and nutrition, besides providing a transparent trading platform for animal germplasm (frozen semen, embryos and milch animals). It has the potential to be a game-changing technological platform for farm-level productivity. The NDDDB recently launched the call centre Pashu Mitra for dairy farmers to resolve their problems related to animal breeding, health and nutrition, and the response has been encouraging.

The recent farm sector reforms, coupled with the constitution of farmer producer organisations (FPOs), being aggressively promoted by the government will undoubtedly empower our dairy farmers. This will give an impetus to the growth momentum of the farm sector, in which dairy will continue to be the growth engine. Vocal for Local and AatmaNirbhar Bharat Abhiyan will not merely remain policy

enactments, but would help the farm sector in general and the dairy sector in particular to move to a new normal that is more efficient, inclusive and sustainable.

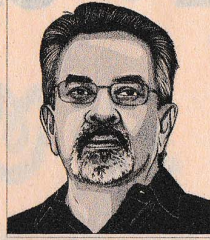
(The author is chairman, National Dairy Development Board. Views are personal)

ડેરી ઉદ્યોગ કૃષિ ક્ષેત્રના વિકાસમાં પ્રેરકબળ જેવું પુરવાર થશે

કૃષિ અને તેના સહયોગી ક્ષેત્રનો વિકાસમાં ડેરી ઉદ્યોગ એક પ્રેરકબળ પુરવાર થઈ શકે છે. ગ્રામીણ વિસ્તારમાં સંપત્તિ સર્જનમાં ડેરી ઉદ્યોગનો ફાળો નોંધનીય રહ્યો છે. કૃષિ અને તેના સહયોગી ક્ષેત્રમાં મૂલ્યની રીતે તેના આઉટપુટમાં ડેરીનો હિસ્સો જોવામાં આવે તો તે વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪માં ૧૭ ટકા હતો તે વધીને વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯માં ૨૧ ટકા થયો છે. તેટલું જ નહીં મિલકતરૂપના આઉટપુટનું મૂલ્ય ડેરી, ઘઉં અને શેરડી કરતા વધારે રહેવા પામ્યું છે. છેલ્લા આઠ વર્ષમાં તેનો વાસ્તવિક વિકાસ દર ૫.૬ ટકા જેટલો રહ્યો છે. તેની સામે કૃષિ અને તેના સહયોગી ક્ષેત્રનો વિકાસ દર આ સમયગાળામાં ૩.૩ ટકા જ રહ્યો છે. સમયાંતરે ફૂડનો કુલ ખર્ચમાં હિસ્સો ઘટાડા તરફી રહ્યો છે અને તેની સામે શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ફૂડ બાસ્કેટમાં દૂધનો હિસ્સો વધી રહ્યો છે.

દૂધનો કૃષિ અને તેના સહયોગી ક્ષેત્રમાં હિસ્સો વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨થી વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯ના સમયગાળામાં ૧૮.૫૪ ટકા રહ્યો. તેના આઉટપુટની ઇન્ફોર્મેન્ટલ વેલ્યુમાં તેનો હિસ્સો કૃષિ અને સહયોગી ક્ષેત્રમાં ૩૧.૩૯ ટકા રહ્યો છે. આ પરથી પુરવાર થાય છે કે, કૃષિ ક્ષેત્રની વિકાસ યાત્રામાં ડેરી ઉદ્યોગ ગ્રોથ એન્જીનની ભૂમિકામાં છે. વાસ્તવમાં ગ્રામીણ વિસ્તારમાં જે જમીન વિહોણા લોકો અને નાના અને સીમાંત ખેડૂતો છે તેમની કુલ આવકમાં પશુપાલનથી અને ખાસ કરીને દૂધની આવકનો જે હિસ્સો છે તેમાં એક સાતત્યતા સાથે વધારો જોવા મળી રહ્યો છે. દેશમાં સર્વસમાવેશક વિકાસની રીતે જોવામાં આવે તો ડેરી સેક્ટર તેનું એક મહત્વનું માધ્યમ પુરવાર થઈ રહ્યો છે. દૂધાળા પશુઓના કિસ્સામાં જમીનની

અસમાન વહેંચણી જેવી સ્થિતિ નથી જોવા મળી રહી. નાના અને સીમાંત ખેડૂતો ખેતી લાયક જમીનનો માંડ ૪૫ ટકા હિસ્સો ધરાવે છે. જ્યારે દૂધાળા પશુની રીતે જોવામાં આવે તો તેમાં તેમનો હિસ્સો ૭૫ ટકા જોવા મળી રહ્યો છે. વાસ્તવમાં હાલમાં જે ધોરણે ડેરીનો હિસ્સો કૃષિ અને સહયોગી ક્ષેત્રમાં વધી રહ્યો છે તે વલણ ચાલુ જ રહેશે તો દેશમાં કૃષિ ક્ષેત્રનો વિકાસ સૌથી વધારે સર્વસમાવેશ તરીકે ઉપસી આવશે. જોકે, હાલમાં સમગ્રતયા કૃષિ ક્ષેત્ર અને ખાસ કરીને પશુપાલન અને ડેરી સેક્ટર સામે કોવિડની મહામારીનો પડકાર ઝીલવાનો આવ્યો છે. મહામારી અને તેના લીધે લોકડાઉનની જે ફરજ પડી તેની સીધી અસર ડેરી સેક્ટર પર જોવા મળી રહી છે.



દિલીપ રથ

દૂધના ઉત્પાદન અને વેચાણ બંને મોરચે કોવિડ મહામારીની અસર જોવા મળી રહી છે. દૂધની પુરવઠા શ્રંખલા ખોરવાઈ તેની અસર દૂધના વેચાણ પર થવા પામી છે. ડેરી સેક્ટરમાં પણ જે અસંગઠિત ક્ષેત્રે કામ કરતા એકમો છે તેમને કોવિડ-૧૯ની મહામારીને કારણે લોકડાઉનની સ્થિતિ પેદા થઈ તેમાં વધારે સહન કરવાનું આવ્યું છે. ઉત્પાદકો જેના કેન્દ્રમાં હતા તેવા એકમો એટલે કે સહકારી ક્ષેત્રના ડેરી ઉદ્યોગે કોવિડના કપરા સમયમાં પણ દૂધના ઉત્પાદન અને વિતરણના મોરચે આવેલા પડકારોનો સફળતાપૂર્વક સામનો કર્યો છે. દૂધનો જથ્થો વણ-વેચાયેલો રહ્યો તેના લીધે દૂધના પાવડર તેમજ ફેટ વગેરેનું ઉત્પાદન વધ્યું પણ આ સાથે ડેરી ઉદ્યોગને તરલતાની

ખેંચનો સામનો કરવાનો આવી રહ્યો છે. આ સંજોગોમાં સહકારી ક્ષેત્રને ક્રિયાશીલ મૂડી પર વ્યાજ જતું કરવાની યોજનાની જાહેરાત કેન્દ્ર સરકારે કરી છે. જેનો અમલ એનડીડીબી કરી રહી છે. તેનાથી ડેરી ઉદ્યોગને તરલતાની ખેંચની સ્થિતિનો સામનો કરવામાં મદદ મળી છે.

અત્યારના તબક્કે દૂધના કિસ્સામાં હજી ઘરઆંગણાનું બજાર કોવિડ પહેલાની સ્થિતિમાં રિક્વર થઈને આવ્યું નથી. આ સંજોગોમાં દૂધની પેદાશોને નિકાસ કરવાનું આયોજન કરવાનું રહેશે. ગુજરાત સરકારે આ વાસ્તવિકતાને ધ્યાનમાં લઈને સહકારી ડેરી ઉદ્યોગને દૂધના પાવડરની નિકાસ કરવા માટે રૂ. ૧૫૦ કરોડની નાણાકીય સહાયનો જે નિર્ણય લીધો છે તે આવકાર્ય છે. કોમોડિટી સ્ટોક સેન્ટ્રલ સેક્ટરની જે યોજના છે તેનું સૌથી મોટું લાભાર્થી ગુજરાત રહ્યું છે. નેશનલ ડેરી પ્લાન ફેઝ ૧ અને રાષ્ટ્રીય ગોકુલ મિશનની યોજનાના અમલથી ગુજરાતમાં દૂધની ઉત્પાદકતાના મોરચે સારા પરિણામો હાંસલ થયા છે. દૂધાળા પશુઓની ઉત્પાદકતામાં વધારો થયો છે. અત્યારે ડેરી સેક્ટર ૬ ટકા ઉપરાંતના વિકાસ દર સાથે આગળ વધી રહ્યું છે. હવે જો તેમાં સાતત્યતા જાળવવી હશે તો તેનો મોટો મદાર ડેરીમાં જે મુલ્ય શ્રંખલા છે તેની કાર્યક્ષમતા પર રહેલો છે. આ માટે પ્રોસેસિંગ ક્ષમતાને અપગ્રેડ કરવાની સાથે દૂધના ઉત્પાદનની પડતરમાં ઘટાડો સહિતના બહુવિધ મોરચે કામ કરવાનું રહેશે.

લેબક નેશનલ ડેરી ડેવલપમેન્ટ બોર્ડ (એનડીડીબી)માં અધ્યક્ષનું પદ ધરાવે છે. અહીંયા તેમના અંગત વિચારો વ્યક્ત થયા છે.

